

«ТАКТИЛЬНА» ГЕОГРАФІЯ

Анна Радченко
канд. геол. наук,
головний редактор
ВД «Академперіодика»
НАН України,
м. Київ

Цей текст, мабуть, почав складатись ще зранку 24 лютого. Тоді, збираючись на роботу о 6 ранку, я почула про вже впевнено очікуваний початок війни: «Бомбили харківський і бориспільський аеропорти». Спершу я подумала про Музей авіації, неподалік якого живу й де страшенно люблю гуляти. Думка про те, що поруч і аеропорт, була наступною...

Того ж дня ми виїхали з Києва у Вишневе. Здавалось, що так безпечніше, інших варіантів не було, і якимось дивом ворожа навала Вишневе оминула. Хоча щоразу після повітряних тривог я прислухалась – чи йдуть потяги? Йдуть. Отже, є звідки й куди, є кому їх вести й зустрічати. А під час тривог ми вголос читали новини, щоб знати, що відбувається, і книги, щоб хоч ненадовго відволіктись від новин. А ще я подумки блискучою голкою збирала на міцну нитку як намисто державний кордон і думала про місця, які добре знаю і ті, де ніколи не була.

Тоді й прийшло розуміння того, що те, що я бачила, вже ніколи не буде таким, як я його пам'ятаю, а ті місця, що мріяла відвідати, вже не є такими, як уявляла собі з описів і ілюстрацій. Я кримчанка, тож знаю, яким глибоким, дивним і болісним є усвідомлення обмеження свободи пересування, неможливості приїхати на могили рідних і відвідати місця, де прожив значну частину життя. Добре, що батьки виїхали з Криму одразу після початку окупації. Але ми звикли їздити взимку до Нікітського ботанічного саду, а влітку – в Євпаторію і Джуфт-Кале, у Гурзуф і Феодосію, до друзів у Мармурову печеру, Херсонес і Карадазький заповідник. Цього всього нас позбавили окупанти.

А зараз у нас вкрали цілу країну! Безперечно, ми переможемо й відновимо кордони, які кожен українець вже легко й точно може намалювати на карті. Але навіть після Перемоги ще довгий час ми не зможемо вільно пересуватись країною, вести звичний спосіб життя і будемо докладати зусилля до відбудови й відновлення зруйнованого та понівеченого. І попри всі наші зусилля країна вже не буде такою, як до війни... Відбудованою, можливо кращою, але такою – вже ніколи. Зараз у нас всіх інакша географія. Думаючи про цілу країну, ми відчуваємо, як ця географія стискається до однієї зруйнованої домівки, до місця, що є метою доставки чи надання необхідної допомоги, до прицілу.

«Моє село окупанти вже залишили... Зараз там проводять зачистку від вибухових пристроїв та перевірку на наявність ворогів. Відновлюють пошкоджені електромережі. Газу також нема, пошкоджений газопровід. Одразу після нашої евакуації окупанти поселилися в наш дім, господарювали на подвір'ї, у погребі... Але ще гіршою стала новина, що після свого відходу вони залишили бруд, сміття, два окопи замість моїх розкішних куцив троянд, які я вирощувала та доглядала багато років. Знищили яблуню, куци кизилу, смородини, велику клумбу тюльпанів, нарцисів, деревовидних піонів. Обмалювали веранду фарбами з балончиків. Розбили входні двері, поламали замки... Найгірше те, що я навіть не знаю, як знайти сили, щоб просто зайти в мій улюблений раніше, а зараз спалюваний ворогами дім. Дім, який будували мої батьки. Дім, який ми дбайливо облаштовували та турбувалися про його затишок. Дім, куди завжди хотілося приходити».

Це написала мені колега, чарівна молода жінка, яка ледве встигла евакуюватись з батьками зі столичного передмістя. І ці слова, на мою думку, – не про одну домівку, а про цілу країну.

Я ніколи не бувала в Бучі й Бородянці, але отримала світлини, які в жаху й розпачі робили там мої друзі й колеги. Я добре знаю Ірпінь, а нині знаю, що там згоріла квартира приятелів, де зберігались картини відомого кримського художника, які він встиг вивезти з окупованої території на «континент». Багато разів гостювала в Чернігові й просто не уявляю, що там тепер. Тут жодні світлини не можуть надати мозковій інформацію, достатню для усвідомлення... Лише одного разу я була в Харкові і мене вразив його розмірений спокій, просторі, але водночас затишні вулиці, класична, злегка помпезна архітектура й модернові будівлі, аж надмір зелені й молоді. Мріяла побачити те все знову. А також подивитись на Суми й Глухів.

Я ніколи не бачила Донецька й Луганська. Що робити відпочивальнику в таких промислових містах? Але ж нині можу тепло згадувати Кривий Ріг, де спостерігала, як після дощу у червоних від іржі з кар'єрів калюжах рожеві собаки ганяють рожевих голубів. То, може, й у Донецьк і Луганськ варто було колись завітати?

Назва кожного населеного пункту (наш чи не наш?) відгукується у серці спогадами, згадками про знайомих звідтам або думкою, що я про нього нічого не знаю, але ж цікаво – що там є (чи було?), які пам'ятки, музеї, архітектура, особливості, люди. Дивлячись на Мелітополь – «місто в колоніальному стилі», ніколи б не подумала, що там може бути партизанський осередок, а очільниця краєзнавчого музею намагатиметься рятувати колекцію до останньої змоги... Нещодавно майнула новина про замінування заповідника Кам'яна могила... Це цікавий геологічний об'єкт і археологічна пам'ятка з давнім наскельним живописом. Що там мінувати? Добре, що колега, який там працює, написав, що це фейк. Але ж він там...

Стався другий «приліт» на Хортицю, де минуло багато часу в археологічних експедиціях зі співробітниками заповідника. А вони зараз майже всі в ЗСУ чи ТрО. Коли ми зможемо знову вільно ставити на острові табір і запрошувати дітей в експедиції, плавати в Дніпрі й дивитись на зорі? Та й саме Запоріжжя – яким воно буде після війни, місто, яке я пам'ятаю ще з радянських часів, коли всі там «воліли бачити, чим дихають»?

Як готується до оборони Дніпро, де моя бабця у Другу світову ховала колекцію університетського геологічного музею від фашистів?

А що зараз відбувається поблизу Оріхова, там, де ми розкопували споруду з мозаїками й глазурованою блакитною цеглою – імовірно, мечеть XIII століття? І як там, на півдні, хлопці й дівчата, з якими ми в тих експедиціях працювали? Багато з них від початку війни не виходять на зв'язок. Воюють, виїхали?

Я жодного разу не була на північному узбережжі Азовського моря, бачила його тільки з кримського боку. Не уявляю собі, які вони були – курортні міста біля піщаних кіс, що після анексії Криму радо прийняли всіх охочих гарно збавляти відпустки на морі.

Асканія Нова – рідкісні тварини у природному середовищі, прекрасний парк, дбайливо збережена ділянка цілинного степу, неозора краса й титанічна праця. Там почувашся так, наче ти сам – дикий птах.

Дивно тихий і гармонійний Миколаїв, водночас провінційний і дещо претензійний. Цікаво, чи схожий на нього Херсон?

Ніколи не бачила Чорноморського біосферного заповідника... Цього літа планувала поїздки в Олешківські піски – «найпівнічнішу пустелю світу», а зараз уже і в Ольвію, до якої так і не добралась минулоріч.

Почастішали обстріли Одеси. А там Опера й численні музеї. Був приліт у Білгород-Дністровський, куди кілька разів їздили на лицарські турніри. А далі Вилкове – українська Венеція й Дунайські плавні, яких також не бачила. А варто було б. Здавалось, що на таку подорож час буде завжди, це ж так близько.

Потім Винниця, фонтани якої знайомі тільки з відео у мережі; чарівні Чернівці з дивовижним університетом; прекрасно збережена Хотинська фортеця; дивний Кам'янець-Подільський, в якому наче потрапляєш у минуле. Чудове роздоріжжя Чортків – Сатанів, «файне місто Тернопіль», Дубно, Кременець, Почаїв, Луцьк... Західна Україна, яку всі вважали найбільш убезпеченою від ворожої навали. Виявилось, що безпечних місць в Україні зараз немає, «прилітає» всюди. Будь-яке місто, пам'ятка, життя можуть бути понівечені, зруйновані, знищені. Я звикла святкувати день народження у Львові, перші справжні городні полуниці смакувати у Закарпатті, а різнобарв'я осені спостерігати в Олександрії, в Білій церкві, або в уманській Софіївці. І була впевнена, що завжди зі мною будуть мої друзі й рідні, з якими я ділитиму цікаві подорожі, яскраві враження й гарні спогади. І саме в подорожах поступово мала складатись для мене карта моєї держави, моя карта, для серця, не для очей.

Тепер карта складається з почутого й побаченого в новинах. Нові назви й нові місця, про які без війни ніколи б і не думала, знайомі назви тепер незнайомих міст і місць. Це теж для серця. У ньому зараз співіснують лише два почуття — бездонна ненависть до ворогів і безмежна вдячність до тих, хто боронить державу.

Слава Україні!

Андрій Івченко
канд. геогр. наук,
ст. наук. співр.
Інституту географії
НАН України,
м. Київ

ФОТО-КАРТА РЕГІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Звичці ілюструвати кожний великий адміністративний регіон країни понад два десятиріччя, ще з часів, коли створював свій перший путівник «Вся Україна». Пізніше назбираний фотоархів прислужився до виникнення фото-карт, де контури України нерівномірно поділені адміністративними кордонами 25 областей, заповнювали фотографії окремих регіонів.

Тематичних фото-карт, присвячених природним, архітектурним, сакральним, транспортним, монументальним та іншим об'єктам країни останніми роками створено кілька десятків, деякі з них публікувалися в журналі «Світогляд». Фото-карти музеїв, бібліотек і театрів, здається, якнайкраще уособлюють регіональну культурну спадщину, що зазнає протягом 2022 року трагічно-підступного нищівного удару...